

ROBERT B. HOWELL

Trans-Atlantische relaties: in- en export in de historische taalkunde

Op het gebied van de historische taalkunde bestaat er al sinds de eerste helft van de twintigste eeuw een duidelijke in- en uitvoer van ideeën tussen Noord-Amerika en de Lage Landen. Reeds in zijn recensie van G.G. Kloekes *Hollandse expansie* in het tijdschrift *Language* (1928: 284-288) maakt Leonard Bloomfield een van de meesterwerken van de Nederlandse taalkunde toegankelijk voor het Noord-Amerikaanse publiek. Pas na de tweede wereldoorlog, toen de uitwisseling van gastdocenten en promovendi eenvoudiger werd door uitwisselingsprogramma's zoals de 'Fulbright Act' (1946), kan er sprake zijn van een duurzame verhouding tussen Noord-Amerikaanse en Nederlandse historisch taalkundigen. Maar de belangrijkste ontwikkeling voor het ontstaan van nauwere trans-Atlantische relaties was de emigratie van twee bijzonder begaafde Zuid-Nederlandse linguïsten naar de Verenigde Staten in de jaren zestig, met name Edgar C. Polomé (1920-2000) en Frans van Coetsem (1919-2002). Die twee charismatische geleerden namen de Nederlandse taalkunde (en nog veel meer!) mee naar Noord-Amerika en inspireerden tientallen promovendi de Nederlandse taal te leren en te bestuderen. Velen van hun studenten bezetten nu leerstoelen in (en buiten) Noord-Amerika, wat met zich meebrengt dat de tegenwoordige Noord-Amerikaanse tak van de Nederlandse taalkunde *extra muros* kan voortbestaan (dan wel op voortbestaan kan hopen...).

Hoewel Bloomfields bespreking van Kloekes *Hollandse expansie* als een soort beginpunt voor de import van de Nederlandse taalkunde naar Noord-Amerika kan worden beschouwd, was het zonder twijfel van grotere betekenis dat Kloekes werk een belangrijke plaats inneemt in Bloomfields *Language* (1933: 328-331), verplichte lectuur voor Noord-Amerikaanse promovendi tot het tijdperk van Chomsky (en tot op zekere hoogte tot de dag van vandaag). In Amerika kunnen zelfs taalkundigen die niet of nauwelijks besef hebben van de geschiedenis van het Nederlands zonder problemen uitleggen hoe de Hollandse diftongering van Middelnederlands <uu> in *huus*, *muus* kan worden toegeschreven aan de invloed van (vermeend) toonaangevende, diftongerende immigranten uit Brabant. De diepgaande betekenis van Bloomfield weerspiegelt zich in het feit dat zijn samenvatting van Kloeke bijna woord voor woord opduikt in moderne handboeken in de historische taalkunde zoals Hock en Joseph (1996: 349-350).

Het is vast geen toeval dat een geleerde die Bloomfield kende, William G. Moulton (1914-2000), zich onder de eerste Fulbright-beursalen in Nederland bevond. Moulton beschrijft zijn jaar in Nederland als volgt:

At the same time that [Uriel] Weinreich was presumably writing his classic article on structural dialectology, I myself was enjoying a delightful Fulbright year (1953-54) in Holland. Trained as a Germanist, I had gone there in order to become acquainted with this important northwest corner of the Dutch-German linguistic area. My mentor was the

late G.G. Kloeke, the grand old man of Dutch dialectology.... Kloeke and I took many trips together into eastern Holland – ‘het oosten van ons land,’ as he used to say – and the results were, to me, quite electrifying. I was particularly fascinated by the vowel systems of Dutch dialects. (Louden 2008:162)

Moultons herinneringen aan de vele veldwerktochten met Kloeke naar het oosten van Nederland onderstrepen de waarde van persoonlijk contact tussen taalkundigen, wat bevorderd wordt door uitwisselingsprogramma's. Zijn verblijf in Holland leverde het basismateriaal op van zijn artikel in *Lingua* (1962), ‘The vowels of Dutch: phonetic and distributional classes’, en brieven van Kloeke aan Moulton die tussen Moultons Nederlandse taalkundeboeken ontdekt werden, wijzen erop dat de twee geleerden een levendige briefwisseling voerden in de loop van het decennium voor Kloeke's overlijden in 1963.

De eerste belangrijke ‘export’ van de Lage Landen naar Noord-Amerika vond plaats in de persoon van de Vlaamse taalkundige Edgar Polomé, die in 1960 door de befaamde linguïst Winfrid Lehmann uitgenodigd werd om een semester aan de University of Texas, Austin als gastdocent door te brengen. Polomé had zijn leerstoel in Elizabethville in voormalig Belgisch-Kongo net verloren vanwege het einde van het koloniale tijdperk. Kort na aankomst in Austin kreeg Polomé een leerstoel aangeboden. Hoewel Polomé heel wat op het gebied van de Nederlandse taalkunde publiceerde, zou men hem zeer ten onrechte uitsluitend als neerlandicus karakteriseren. Zijn interesses besloegen het hele gamma van de historische taalkunde en cultuurkunde, van Indo-Europees tot de Bantu-talen. Austins reputatie als een zwaartepunt van de historische taalkunde in Noord-Amerika is grotendeels aan de bijdragen van Polomé toe te schrijven. Als bemind docent begeleidde Polomé een groot aantal dissertaties, en zijn studenten bezetten veel leerstoelen in Noord-Amerika.¹

De Zuid-Nederlandse geleerde Frans van Coetsem was in 1968 tegelijk hoogleraar in de Oud-Germanistiek in Leuven én in Leiden, toen Cornell University (Ithaca) hem een leerstoel aanbood. Vooral vanwege zijn gezin was het moeilijk om de Lage Landen te verlaten, maar Van Coetsem voelde zich aangetrokken door de minder formele atmosfeer aan Amerikaanse universiteiten. In Ithaca doceerde Van Coetsem Oudgermaans en zijn dialecten, maar hij gaf ook colleges Middelnederlands en zeventiende-eeuws. In de vroege stadia van Van Coetsem's carrière beperkte hij zich in zijn onderzoek tot de geschiedenis van het Germaans, maar in de laatste decennia van zijn leven wijdde hij zich aan de ontwikkeling van een algemene theorie over taalcontact (Van Coetsem 1988, 2000). Van Coetsem spoorde zijn promovendi aan in Nederland of België als gaststudenten te gaan studeren en velen hebben dat inderdaad gedaan. Deze uitvoer van Noord-Amerikaanse promovendi naar de Lage Landen, meestal voor een verblijf van één jaar, is voor het bestaan van een neerlandistiek *extra muros* in Noord-Amerika onmiskenbaar van belang.

Voordat wij de handelsbalans in de laatste twee decennia bespreken, is het wellicht zinvol om de situatie van de neerlandistiek – en specifiek van de Nederland-

1 Voor uitvoerige gegevens over het leven van Polomé zie: Drinka (2000), Schwink (2000), Louden, Justus en King (2000), Polomé (1991). Publicaties in de Neerlandistiek zijn Polomé zijn te vinden op: <http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/iedocctr/ie-pubs/ecp.html>.

se taalkunde – aan Noord-Amerikaanse universiteiten te schetsen. Er bestaat in Noord-Amerika niet één universitaire afdeling Nederlandse taal- en letterkunde. Het handjevol leerstoelen in de neerlandistiek wordt meestal in de vakgroep Duits of Germaans ondergebracht, en de leerstoelen worden op één na door letterkundigen bezet.² Deze weinig verheugende stand van zaken onthult twee onvermijdelijke realiteiten: 1) als je je voor de Nederlandse taalkunde interesseert, moet je iets anders dan de neerlandistiek als hoofdvak kiezen (bv. Duits, linguïstiek) en 2) om een brede opleiding te krijgen moet je tenminste een jaar aan een universiteit in Nederland of België studeren.

Gezien het feit dat de Nederlandse taalkunde allesbehalve stevig in zijn schoenen staat in Noord-Amerika, kun je je afvragen of het wel de moeite waard is om het vak te bevorderen. Welnu, ondanks de betrekkelijk zwakke positie is er sprake van een bescheiden maar niet te verwaarlozen uitvoer van taalhistorische publicaties naar de Lage Landen in de laatste circa twintig jaar. Deze publicaties zijn het werk van de ‘academische kinderen’ van de generatie van Polomé en Van Coetsem.³ Publicatiemogelijkheden voor artikelen in de Nederlandse taalkunde in Noord-Amerika zijn, praktisch gezien, beperkt tot de *Publications of the American Association for Netherlandic Studies* en dan vooral in de verhandelingen van de *Berkeley Conferences on Dutch Linguistics* uitgegeven door Thomas Shannon en Johan Snapper.⁴ Conferenties zoals die van Berkeley en de jaarlijkse *Germanic Linguistics: Annual Conference* bevorderen contact tussen Noord-Amerikaanse neerlandici en collega’s uit de Lage Landen, maar in het algemeen moet de Noord-Amerikaanse Nederlandse taalkundige op een overheersend gevoel van isolatie rekenen.

Op het gebied van de Nederlandse historische fonologie is de voornaamste naam in Noord-Amerika die van Anthony F. Buccini; diens dissertatie over Umlautfenomenen in het Nederlandse taalgebied moet als een baanbrekende bijdrage tot de geschiedenis van het Germaanse klanksysteem worden beschouwd. Het werk van Buccini combineert duidelijke invloed van Van Coetsems theorie van het taalcontact met zijn kennis van de vroege (sociale) geschiedenis van de Lage Landen en van de Nederlandse dialectologie, verworven in zijn jaren in Leuven waar hij naar colleges van (o.a.) Jan Goossens ging. Voor de handelsbalans Noord-Amerika-Lage Landen is Buccini van betekenis onder andere omdat hij artikelen in Nederlandse tijdschriften zoals *Taal en Tongval* en *Amsterdammer Beiträge zur älteren Germanistik* heeft gepubliceerd (waaronder één in het Nederlands).

Bovengenoemde Thomas Shannon (Berkeley) is niet alleen redacteur van de verhandelingen van de Berkeley-congressen maar is ook een productief onder-

2 Deze situatie betekent dat Noord-Amerikaanse neerlandici vaak een soort academische onderduikers zijn. Zij huizen in verschillende afdelingen en treden als germanisten, anglisten, linguïsten op in hun colleges en in hun onderzoek. Hun werk in de neerlandistiek wordt veronachtzaamd en vaak weinig gewaardeerd.

3 Er zijn vanzelfsprekend andere Noord-Amerikaanse taalkundigen van de vroegere generatie die ook belangrijk werk in de Nederlandse taalgeschiedenis hebben gedaan, zoals Robert Kyes (Oudnederfrankisch, Kyes 1969, 1983) en Thomas Markey (Fries, Markey 1981) van de University of Michigan.

4 Andere Noord-Amerikaanse tijdschriften die af en toe een artikel over Nederlandse taalkunde publiceren zijn de *Canadian Journal of Netherlandic Studies* en de *Journal of Germanic Linguistics*. Voor de Berkeley-verhandelingen zie Shannon en Snapper (eds.) 1991, 1995 en 2000.

zoeker, vooral in de geschiedenis van de Germaanse en de Nederlandse syntaxis. Hoewel het merendeel van Shannons artikelen in Noord-Amerika uitgegeven is, is er een duidelijke uitvoer van zijn werk naar de Lage Landen (bv. Shannon 1993, 2003). Shannon was gasthoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

Een belangrijke deskundige op het gebied van het ontstaan van het Afrikaans is Paul T. Roberge (University of North Carolina, Chapel Hill). In zijn monografie *The Formation of Afrikaans* (1994) combineert Roberge voor de eerste keer een grondige beschouwing van de sociale gegevens in Zuid-Afrika samen met de bekende linguïstische feiten. Reeds als student werkte Roberge samen met zijn docenten Robert Kyes en Thomas Markey aan de bibliografie *Germanic and its Dialects* (1976), een onmisbaar handboek voor germanisten vóór de komst van de computer-database.

Ik ben zelf een 'toevallige' neerlandicus. Ik heb het Nederlands van mijn eerste mentor in de taalkunde geleerd, Orrin W. Robinson, ook een student van Van Coetsem. Toen ik in Ithaca ging promoveren heeft Van Coetsem erop aangedrongen dat ik een jaar in Nederland zou studeren. In Leiden heb ik van een jaar van de colleges van Cor van Bree genoten. Ik ben al lang gefascineerd door de snelle groei van de steden van Holland in de Gouden Eeuw door immigratie en door de invloed van die immigratie op de ontwikkeling van Nederlandse stadsdialecten (bv. Hendriks en Howell 2000, Goss en Howell 2006, Howell 2006). Dit thema werd veel uitvoeriger onderzocht door mijn promovendi Jennifer Hendriks (1998) en Emily Goss (2002). Dat ons onderzoek vermeld wordt in Van der Sijs (2004) en ook in Taeldemans (2007) recente kritiek op Van der Sijs is een duidelijk teken dat er een Trans-Atlantische in- en uitvoer van ideeën bestaat.

Per slot van rekening lijkt het dat de handelsbalans tussen Noord-Amerika en de Lage Landen in de historische taalkunde een beetje asymmetrisch is: Noord-Amerika heeft veel meer geïmporteerd dan geëxporteerd. Dat is misschien te verwachten gezien het feit dat Noord-Amerikaans onderzoek in de Nederlandse taalkunde altijd op betrekkelijk kleine schaal verricht wordt. Het verdient aanbeveling deze passieve handelsbalans wat actiever te maken. Om een programma in de Nederlandse taalkunde mogelijk te maken moet een Noord-Amerikaanse universiteit aan twee voorwaarden voldoen: 1) er moet tenminste één hoogleraar in de Nederlandse taalkunde aanwezig zijn en 2) studenten moeten het Nederlands als tweede taal voor tenminste twee jaar aan de universiteit mogen leren. Bovendien is het absoluut noodzakelijk dat studenten de mogelijkheid hebben om tenminste een jaar aan een universiteit in Nederland of Vlaanderen te studeren. Zoals wij hebben gezien, heeft de import van slechts twee uitstekende hoogleraren uit de Lage Landen leven in de historische taalkunde in Noord-Amerika ingeblazen. Het is misschien te optimistisch te verwachten dat opvolgers van Polomé en Van Coetsem opnieuw kunnen worden ingevoerd, maar met uitwisselingsprogramma's, gastdocentschappen en internationale congressen op kleine en grote schaal moest het mogelijk zijn de Nederlandse historische taalkunde in leven te houden in Noord-Amerika. Uiteindelijk is de toekomst van de trans-Atlantische Nederlandse taalkunde afhankelijk van het verkeer van taalkundigen tussen Noord-Amerika en de Lage Landen.

Bibliografie

- Bloomfield 1928 – Leonard Bloomfield: 'Review of Kloeke'. In: *Language* 4 (1928), p. 284-288.
- Bloomfield 1933 – Leonard Bloomfield: *Language*. New York: Henry Holt, 1933.
- Buccini 1992 – Anthony Buccini: *The development of Umlaut and the Dialectal Position of Dutch in Germanic*. [Ph.D. diss. Cornell] 1992.
- Buccini 1995 – Anthony F. Buccini: 'Ontstaan en vroegste ontwikkeling van het Nederlandse taal-landschap'. In: *Taal en Tongval* 48 (1995), p. 8-66.
- Buccini 2003 – Anthony F. Buccini: "'Ab errore liberato". The Northern Expansion of Frankish Power in the Merovingian Period and the Genesis of the Dutch Language'. In: *Amsterdammer Beiträge zur Älteren Germanistik* 57 (2003), p. 183-220.
- Buccini 2003 – Anthony F. Buccini: 'In memoriam Frans van Coetsem 1919-2002'. In: *Journal of Germanic Linguistics* 15 (2003), 3, p. 267-276.
- Drinka 2000 – Bridget Drinka: 'Dedication'. In: *American Journal of Germanic Linguistics* 12 (2000), p. 177-179.
- Goss 2002 – Emily L. Goss: *Negotiated Language Change in Early Modern Holland. Immigration and Linguistic Variation in the Hague (1600-1670)*. [Ph.D. diss. Madison] 2002.
- Goss & Howell 2006 – Emily L. Goss & Robert B. Howell: 'Social and Structural Factors in the Development of Dutch Urban Dialects in the Early Modern Period'. In: Thomas Cravens (ed.), *Variation and Reconstruction*, Amsterdam etc., 2006, p. 59-83.
- Hendriks 1998 – Jennifer Boyce Hendriks: *Immigration and Linguistic Change. A Sociohistorical Linguistic Study of the Effect of German and Southern Dutch Immigration on the Development of the Northern Dutch Vernacular in 16th/17th Century Holland*. [Ph.D. diss. Madison] 1998.
- Hendriks & Howell 2000 – Jennifer Boyce Hendriks & Robert B. Howell: 'On the Use and Abuse of Social History in the History of the Dutch Language'. In: Thomas Shannon and Johan Snapper (eds.), *The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1997. The Dutch language at the millennium*. Lanham, MD etc., 2000, p. 253-277.
- Hock & Joseph 1996 – Hans Henrich Hock & Brian D. Joseph: *Language History, Language Change, and Language Relationship. An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. Berlin / New York, 1996.
- Howell 2006 – Robert B. Howell: 'Immigration and Koineization. The Formation of Early Modern Dutch Urban Vernaculars'. In: *Transactions of the Philological Society* 104 (2006), 2, p. 207-227.
- Kloeke 1927 – G.G. Kloeke: *De Hollandsche expansie in de 16e eeuw en 17e eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche nederlandse dialecten*. (Noord- en Zuid-Nederlandsche dialectbibliotheek, 2.) Den Haag, Nijhoff, 1927.
- Kyes 1969 – Robert Kyes: *The Old Low Franconian Psalms and Glosses*. Ann Arbor, MI, 1969.
- Kyes 1983 – Robert L. Kyes: *Dictionary of the Old Low and Central Franconian Psalms and Glosses*. Tübingen, 1983.
- Leys 2002 – Odo Leys: 'In memoriam Frans van Coetsem (1919-2002)'. In: *Louvense Bijdragen* 91 (2002), p. 1-2.
- Louden 2008 – Mark L. Louden: 'William G. Moulton'. In: *Language* 84 (2008), 1, p. 161-169.
- Louden e.a. 2000 – Mark L. Louden, Carol F. Justus, and Robert D. King: 'In memoriam Edgar Charles Polomé'. In: *American Journal of Germanic Linguistics* 12 (2000), p. 181-186.
- Markey 1981 – Thomas L. Markey: *Frisian*. Den Haag / New York 1981.
- Moulton 1962 – William G. Moulton: 'The Vowels of Dutch. Phonetic and Distributional Classes'. In: *Lingua* 11 (1962), p. 294-312.
- Polomé 1991 – Edgar C. Polomé: 'From Philology to Language and Culture'. In: Konrad Koerner (ed): *First person singular II*. Amsterdam/Philadelphia, 1991, p. 255-27.
- Shannon 1993 – Thomas F. Shannon: 'Focus and the Extraposition of Noun Phrase Complement Clauses in Dutch'. In: Frank Drijkoningen & Kees Hengeveld (eds.), *Linguistics in the Netherlands* 1993, Amsterdam, 1993, p. 117-128.
- Shannon 2003 – Thomas F. Shannon: 'Drift in Dutch. Fleshing out the Factors in Syntactic Change'. In: Arie Verhagen & Jeroen M. van de Weijer (eds.), *Usage-based approaches to Dutch*, Utrecht, 2003, p. 123-167.
- Shannon & Snapper 1991 – Thomas F. Shannon & Johan P. Snapper: *The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1989. Issues and Controversies, Old and New*. Lanham, MD, 1991.
- Shannon & Snapper 1993 – Thomas F. Shannon & Johan P. Snapper: *The Berkeley Conference on*

- Dutch Linguistics 1993. Dutch Linguistics in a Changing Europe*. Lanham, MD, 1993.
- Shannon & Snapper 2000 – Thomas Shannon and Johan Snapper (eds.), *The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1997. The Dutch Language at the Millennium*. Lanham, MD etc., 2000.
- Taeldeman 2007 – Johan Taeldeman: 'De opbouw van het AN: meer zuidelijke dan oostelijke impulsen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 123 (2007), p. 97-107.
- Van Coetsem 1998 – Frans Van Coetsem: *Loan Phonology and the Two Transfer Types*. Dordrecht, 1998.
- Van Coetsem 2000 – Frans Van Coetsem: *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*. Heidelberg, 2000.
- Van der Sijs 2004 – Nicoline van der Sijs: *Taal als mensenwerk. Het ontstaan van het ABN*. Den Haag 2004.

Adres van de auteur

University of Wisconsin
 Department of International Studies & Programs
 263 Bascom Hall
 500 Lincoln Dr
 Madison, WI 53706
 United States of America
 rbhowell@wisc.edu